

Krzysztof Lesiakowski

Wytyczne do pracy oficerów Głównego Zarządu Informacji WP w brygadach i komendach Powszechnej Organizacji "Służba Polsce" 1948-1949

Pamięć i Sprawiedliwość 7/1 (12), 443-458

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wytyczne do pracy oficerów Głównego Zarządu Informacji WP w brygadach i komendach Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” 1948–1949

W okresie stalinizmu starano się pozyskać młodzież polską dla nowego porządku ustrojowego. Rysowano przed nią perspektywy grupowego i indywidualnego awansu, stosowano także różne formy nacisku, a na opornych spadały brutalne represje.

Narzędziem, które miało służyć szerokiemu oddziaływaniu na młode pokolenie, stała się Powszechna Organizacja „Służba Polsce”. Na jej powołanie zdecydowano się w związku z tym, że kierownictwo polityczne i wojsko nie były zadowolone z sytuacji wśród młodzieży. „Brak szerszego ujęcia zagadnienia młodzieży, brak ujęcia zagadnienia młodzieży w ramach naszego aparatu państwowego z uwzględnieniem jednolitego kierownictwa ideologicznego i organizacyjnego – grozi poważnymi stratami politycznymi i przedłuża stan trudności politycznych demokracji” – powiedział 18 października 1947 r. wiceminister obrony narodowej gen. dyw. Marian Spychalski na posiedzeniu Biura Politycznego Komitetu Centralnego PZPR¹. Istniejącym organizacjom młodzieżowym zarzucano słabą prężność, a w efekcie „ograniczoną zdolność mobilizacyjną”. Ponadto stwierdzono, że osoby w wieku 16–25 lat są niedostatecznie wykorzystane w gospodarce narodowej. Nie mniej istotny był czynnik wojskowy. Wychoząc z założenia, że normalnie służba wojskowa obejmuje niespełną połowę rocznika męskiego, a trzymanie w koszarach pełnych roczników jest niemożliwe ze względu na potrzeby gospodarki narodowej, konkludowano: „nie może istnieć taka sytuacja, aby ponad 50 procent młodzieży zdolnej do noszenia broni, niepowoływanej do służby wojskowej, nie umiało w razie potrzeby chwycić za broń. Poza tym ominięcie służby wojskowej musi być skompensowane pracą”².

„Służba Polsce” utworzona została na podstawie ustawy sejmowej z 25 lutego 1948 r. o powszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania

¹ K. Lesiakowski, *Powstanie Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” w 1948 r. Z polityki stalinowskiej wobec młodzieży polskiej*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2002, R. 1, nr 1, s. 126.

² *Ibidem*.

fizycznego i przysposobienia wojskowego. Przynależność do tej ogólnopństwowej organizacji była przymusowa – uchylenie się młodzieży obojga płci w wieku 16–21 lat od wynikających z ustawy obowiązków zagrożone było sankcjami. Dzięki temu SP zapewniała objęcie szerokich kręgów młodzieży treningiem politycznym i wojskowym, a także wykorzystanie jej jako siły roboczej. W hufcach i brygadach SP całe młode pokolenie miało przejść wstępny etap „uczenia się komunizmu”.

Rzeczywistość pierwszych powojennych lat sprawiła, że również Wojsko Polskie zostało zaangażowane w politykę pozyskiwania młodzieży do nowego ustroju³. Miało ono duży wkład w utworzenie i działalność SP. Stwierdzenie to odnosi się w zasadzie tylko do pierwszej fazy funkcjonowania organizacji, zakończonej w 1950 r. To właśnie Ministerstwo Obrony Narodowej stworzyło podstawy SP. Na wniosek wiceministra Mariana Spychalskiego 1 marca 1948 r. Biuro Polityczne KC PZPR zatwierdziło pierwszy skład osobowy Komendy Głównej SP⁴. Wojsko udzielało też wsparcia propagandowego, organizacyjnego i materialowego⁵.

Do 12 czerwca 1950 r. SP funkcjonowała jako jednostka wojskowa. W związku z tym komendy i brygady objęto nadzorem prokuratury wojskowej. W jej kompetencjach znalazły się przestępstwa zarówno kadry wojskowej, jak i personelu cywilnego⁶. Niektóre prokuratury, zwłaszcza te, które obejmowały swoim zasięgiem tereny, gdzie skoncentrowano wiele jednostek SP, miały z tego powodu szereg dodatkowych spraw. Takie stwierdzenie pojawiło się już w sprawozdaniu prokuratury 21. brygady Wojsk Ochrony Pogranicza za lipiec 1948 r., a więc w drugim miesiącu funkcjonowania junackich brygad pracy. Według Wojskowej Prokuratury Garnizonowej w Katowicach w trzecim kwartale 1949 r. na 26 wtedy prowadzonych spraw 19 wiązało się z SP. Najwięcej dotyczyło jednostek nadkontyngentowych⁷, z których za najtrudniejszą uznano 61. brygadę⁸. Chodziło głównie o dezercje, zabór mienia, nieostrożne obchodzenie się z bronią.

Innym następstwem wojskowego charakteru organizacji junackiej i jej umocowania w hierarchii MON było podjęcie w jej strukturach działalności operacyjnej przez Główny Zarząd Informacji WP.

³ H. Dominiczak, *W walce o Polskę Ludową. Udział Wojska Polskiego w przeobrażeniach ustrojowo-społecznych i gospodarczych 1944–1948*, Warszawa 1980, s. 212–223.

⁴ *Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PZPR 1947–1948*, oprac. A. Kocharński, Warszawa 2002, s. 185.

⁵ Centralne Archiwum Wojskowe, Główny Zarząd Polityczno-Wychowawczy, IV.502.1.782, Instrukcja nr 11/48 w sprawie współpracy kół pracy społecznej z SP, 25 II 1948 r., k. 76–80; *ibidem*, IV.502.1.797, Sprawozdanie z działalności kół pracy społecznej w II kwartale 1948 r., 22 VII 1948 r., k. 100; AAN, KG PO SP, 651, Instrukcja nr 9 Głównego Zarządu Polityczno-Wychowawczego, 9 IV 1948 r., k. 150.

⁶ AAN, KG PO SP, 49, Zarządzenie nr 115, 14 VI 1948 r., k. 172.

⁷ Złożone z poborowych z rocznika 1927 zdolnych do służby liniowej, którzy ze względu na pochodzenie, przeszłość lub inne okoliczności polityczne nie zostali powołani do wojska. W 1949 r. utworzono jedenaście tego typu jednostek, w ich szeregach znalazło się łącznie około 7 tys. mężczyzn. Jedną z tych jednostek, 62. brygada, została skierowana do prac ziemnych w Kowarach, gdzie znajdowała się kopalnia uranu.

⁸ AIPN Ka, Wojskowa Prokuratura Garnizonowa, 288/6, Opisowe sprawozdanie WPG w Katowicach za III kwartał 1949 r., k. 85; *ibidem*, Wojskowa Prokuratura Rejonowa, 281/23, Sprawozdanie miesięczne wojskowej prokuratury 21. brygady WOP za lipiec 1948 r., 31 VII 1948 r., k. 366.

Z jednej strony obecność oficerów Informacji formalnie jest zrozumiała, z drugiej jednak SP była organizacją młodzieżową, z czego nie wynikała przecież konieczność prowadzenia przedsięwzięć przez wojskową bezpiekę. W pierwszej fazie Informacja objęła kontrolą operacyjną tylko część aparatu SP – brygady i komendy zgrupowań brygad. 10 maja 1948 r. rozkazem płk. Stefana Kuhla, szefa GZI, rozpocząć w nich miało działalność 24 słuchaczy oficerskiej szkoły Informacji WP⁹. Ich zadania określała „Instrukcja o operacyjnym obsłudze brygad SP w 1948 r.” (publikowana poniżej jako dokument nr 1). Wynika z niej, że organizatorem czynności agenturalno-operacyjnych w SP był III Oddział GZI¹⁰.

Bardzo ciekawy jest sposób oficjalnego wejścia oficerów GZI w skład dowództw brygad junackich. Określał go rozkaz komendanta głównego SP płk. Edwarda Braniewskiego z 8 maja 1948 r. Wynika z niego, że od 20 maja 1948 r. w brygadach istniało stanowisko oficera ewidencji personalnej. „Na stanowiska te zostaną skierowani oficerowie w najbliższym czasie, w miarę przybywania ich do dyspozycji Wydziału Personalnego KG SP”¹¹. Jednak formalnie SP nie miała dla nich etatów. Dlatego do czasu wprowadzenia odpowiedniej zmiany w spisie stanowisk należało ich zaopatrywać centralnie, przez KG, z wyjątkiem wyżywienia, które się im należało bezpłatnie w brygadach. Ich oficjalne obowiązki to: prowadzenie ewidencji kadry wojskowej i kontraktowej brygad, rejestrowanie kar dyscyplinarnych, pomoc dowódcy brygady i jego zastępcy w angażowaniu, zwalnianiu, przenoszeniu oraz dyscyplinowaniu kadry, instruktaż o prowadzeniu ewidencji stanu osobowego baonów i kompanii, sporządzanie meldunków o wypadkach nadzwyczajnych, składanie na zakończenie turnusów sprawozdań okresowych dotyczących kadry wojskowej i kontraktowej. Do technicznego wykonywania zadań oficerowi ewidencji przydzielano pisarza (szeregowca).

Ukrycie funkcjonariuszy GZI WP jako oficerów ewidencji personalnej w brygadach SP nie było jednak specjalnie inteligentnym i głębokim kamuflażem. Na pewno na tym stanowisku mieli oni stosunkowo dużo swobody i mogli zajmować się różnymi sprawami, które ułatwiały im wykonywanie właściwych zadań operacyjnych.

W końcu 1948 r. poszerzono zakres zainteresowań Informacji sprawami SP. Zarządzeniem szefa GZI nr 40/D w gestii wojskowej bezpieki znalazły się rejonowe komendy uzupełnień i komendy SP. Do referatów terenowych trzecich sekcji okręgowych zarządów Informacji przydzielono oficerów dotychczas nadzorujących brygady¹² z zadaniem obsługi komend wojewódzkich, miejskich i powiatowych. Stworzyli oni jednoosobowe nieetatowe referaty terenowe SP (pozostawali na etatach w okręgowych zarządach Informacji). Okręgowy

⁹ AIPN, GZI, 00834/9, Rozkaz szefa GZI WP nr 0132, 22 V 1948 r., k. 282. Dokument ten ma datę późniejszą niż zapowiedziane przybycie oficerów Informacji do brygad. Najprawdopodobniej rozpoczęli oni swoją działalność 10 maja, a rozkaz stanowił tylko formalne dopełnienie ich zadań.

¹⁰ Komórka ta m.in. kontrolowała i instruowała aparat w zakresie pracy agenturalnej oraz prowadzenia głównych rozpracowań, analizowała formy i metody przeciwdziałania „wrogiej” działalności w wojsku i koordynowała współdziałanie terenowych struktur Informacji Wojskowej z urzędami bezpieczeństwa (W Tkaczew, *Powstanie i działalność organów informacji Wojska Polskiego w latach 1943–1948. Kontrwywiad wojskowy*, Warszawa 1994, s. 25).

¹¹ AAN, KG PO SP, 202, Rozkaz nr 01/KG, 8 V 1948 r., k. 6.

¹² Po zakończeniu pracy w październiku 1947 r. zostały one rozwiązane.

Zarząd Informacji nr I otrzymał trzech oficerów dla województwa białostockiego, olsztyńskiego i warszawskiego, OZI nr II dwóch oficerów dla województwa pomorskiego i szczecińskiego, OZI nr III dwóch oficerów dla województwa łódzkiego i poznańskiego, OZI nr IV dwóch oficerów dla województwa śląskiego i wrocławskiego oraz jednego oficera do Centrum Wyszkozenia SP w Lublińcu, OZI nr V dwóch oficerów dla województwa krakowskiego i rzeszowskiego, OZI nr VII dwóch oficerów dla województwa kieleckiego i lubelskiego, OZI nr VIII jednego oficera dla województwa gdańskiego. Ich zadaniem było zorganizowanie pracy agenturalno-operacyjnej w komendach. Jedna teczka obiektowa powinna obejmować komendę wojewódzką i wszystkie komendy miejskie, druga wszystkie komendy powiatowe z danego województwa¹³. Konsekwencją tego zarządzenia był rozkaz personalny szefa GZI wyznaczający konkretnych oficerów na stanowiska w referatach terenowych SP¹⁴. W dokumencie tym nie było jednak nazwisk osób, które miały objąć stanowiska w województwie kieleckim, krakowskim, lubelskim, rzeszowskim i pomorskim. Znalazły się za to personalia czterech osób, które ze stanowisk w brygadach przeniesiono do OZI nr I.

Nowe decyzje w kwestii organizacji pracy Informacji Wojskowej w SP zapadły w połowie 1949 r. 17 maja płk Kuhl, szef GZI, referował to zagadnienie na posiedzeniu Komisji Wojskowej Biura Politycznego KC PZPR. Powołano trzyosobową komisję, złożoną z gen. bryg. Mieczysława Mietkowskiego, gen. bryg. Edwarda Ochaba i płk. Stefana Kuhla, która w ciągu tygodnia miała opracować zgłoszone wnioski i przedłożyć je do zatwierdzenia przez Bolesława Bieruta. Konsekwencją tego było zarządzenie szefa GZI nr 55/D dotyczące organizacji pracy podległej mu formacji w SP. System nadzoru operacyjnego sprowadzał się do utworzenia składającego się z dwóch sekcji Wydziału Informacji (dziesięć etatów, w tym dziewięć dla wojskowych) w Komendzie Głównej SP oraz sekcji Informacji w komendach wojewódzkich (po dwa-cztery etaty)¹⁵.

9 czerwca 1949 r. na stanowisko p.o. szefa Wydziału Informacji przy Komendzie Głównej Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” został wyznaczony mjr Edward Radzieńczak, z zadaniem zorganizowania sekcji Informacji w komendach wojewódzkich w Gdańsku, Katowicach, Kielcach, Krakowie, Olsztynie, Poznaniu, Szczecinie, Warszawie i Wrocławiu. Tymczasowymi kierownikami sekcji zostali odpowiednio: kpt. Stefan Mysor, por. Stanisław Sitarz, por. Władysław Mysor, por. Kazimierz Pietak, por. Tadeusz Nabrdalik, por. Sylwester Ziętek, por. Edmund Pioterka, por. Jan Radoszko, por. Mieczysław Gebke. Wynika z tego, że w tym momencie sekcje Informacji utworzono tylko w komendach najważniejszych. Nie powstały one jeszcze w Białymstoku, Bydgoszczy, Lublinie, Łodzi i Rzeszowie; szefowie okręgowych zarządów Informacji nr I, II, IV

¹³ AIPN, GZI, 00834/11, Zarządzenie nr 40/D w sprawie organizacji operacyjnego obsługiwanie RKU, wojewódzkich, miejskich, powiatowych komend SP, [15 XII 1948 r.], k. 195–196; W. Tka-czew, *op. cit.*, s. 28.

¹⁴ AIPN, GZI, 00834/12, Rozkaz nr 019 szefa GZI WP, 28 I 1949 r., k. 28–31.

¹⁵ Z. Palski, *Informacja Wojskowa w latach 1943–1957. Kontrywiad wojskowy czy policja polityczna*, Warszawa 2001, s. 41; *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944–1956*, oprac. J. Poksiński, A. Kochański, K. Persak, Warszawa 2003, s. 111, 117; A. Kochański, *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 1: *Podział administracyjny. Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1944–1956)*, Warszawa 1996, s. 279–280.

i V zostali nawet upoważnieni do zawieszenia pracy operacyjnej w obiektach SP w tych województwach¹⁶. Najwyraźniej zdecydowały o tym niedobory kadrowe. Dopiero po przejęciu przez GZI grupy pracowników operacyjnych Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego zdecydowano o uzupełnieniu obsady formujących się komórek. Rozkazem szefa GZI z 11 lipca 1949 r. do Wydziału Informacji SP przy Komendzie Głównej skierowano pplk. Józefa Wargina-Słomińskiego¹⁷, który został szefem tej komórki, na czele Sekcji I stanął kpt. Jan Zyłski, a Sekcji II kpt. Jerzy Antkowiak; kierownikiem Sekcji Informacji w komendzie wojewódzkiej w Białymstoku mianowano ppor. Aleksandra Popławskiego, w Bydgoszczy chor. Zenona Janikowskiego, w Krakowie por. Stanisława Oczkosia¹⁸, w Lublinie ppor. Zygmunta Szewczyka, w Łodzi ppor. Kazimierza Antczaka, w Rzeszowie chor. Wincentego Przywarę¹⁹.

Dopełnieniem zmienionej organizacji pracy Informacji Wojskowej w strukturach SP była nowa instrukcja o pracy operacyjnej w brygadach i komendach organizacji junackiej, która zastąpiła instrukcję z 1948 r. Weszła ona w życie 26 czerwca 1949 r. (dokument nr 2), z chwilą wydania została rozesłana do wszystkich pionów GZI i OZI²⁰. Od tego momentu wojskowa bezpieka objęła nadzorem operacyjnym już wszystkie jednostki SP: Komendę Główną, komendy wojewódzkie, powiatowe i gminne, brygady oraz ośrodki szkoleniowe. Pracownicy operacyjni mieli występować oficjalnie jako oficerowie Informacji Wojskowej, co było dużą zmianą w stosunku do okresu wcześniejszego²¹. W odróżnieniu od instrukcji z 1948 r. wyraźnie określono też zasady współdziałania szefów wojewódzkich sekcji Informacji SP i oficerów skierowanych do brygad z szefami UB właściwymi dla danego terenu.

Inną kwestią niż same wytyczne jest realizacja instrukcji dotyczących pracy operacyjnej. Niewątpliwie wymienieni oficerowie prowadzili swoją działalność w jednostkach SP, trudno jednak szerzej wypowiadać się o jej wynikach. Nie sposób chociażby podać, ile osób zatrudnionych w SP było objętych rozpracowaniem pojedynczym lub grupowym prowadzonym przez Informację Wojskową. Podobnie rzecz się ma z agenturą²². W dokumentacji archiwalnej zachowanej po GZI WP problem ten jest w bardzo małym stopniu reprezentowany. Ale nawet z rozkazów o nagrodach dla pracowników Informacji za „sumiennie

¹⁶ AIPN, GZI, 00834/11, Zarządzenie szefa GZI WP nr 55/D, 9 VI 1949 r., k. 278–279.

¹⁷ 7 XII 1945 – 19 VII 1946 r. p.o. kierownik (szef) WUBP w Katowicach, 31 VII 1946 – 28 II 1947 r. zastępca dyrektora Wydziału II Samodzielnego Departamentu VII MBP (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 81, 166).

¹⁸ Dotychczasowy p.o. kierownik Sekcji Informacji SP w komendzie wojewódzkiej SP w Krakowie por. Kazimierz Pietak został przesunięty na stanowisko oficera w tejże sekcji.

¹⁹ AIPN, GZI, 00834/12, Rozkaz szefa GZI WP nr 0150, 11 VII 1949 r., k. 263–264; *ibidem*, Rozkaz szefa GZI WP nr 0167, 1 VIII 1949 r., k. 285–290.

²⁰ AIPN, GZI, 00834/10, Pismo zastępcy szefa Oddziału III GZI WP pplk. Jana Pieskowa do szefa Wydziału Ogólnego GZI, 29 VI 1949 r., k. 146; *ibidem*, Pismo pplk. Jana Pieskowa do szefa Oficerskiej Szkoły Informacji, 29 VI 1949 r., k. 140; *ibidem*, Pismo szefa Oddziału III GZI WP plk. Jerzego Fonkowicza do szefów oddziałów I, II, IV, V, VII GZI i szefów OZI nr I, II, IV, V, VII, IX, 2 VII 1949 r., k. 148; *Kierownictwo PPR i PZPR...*, s. 117.

²¹ AIPN, GZI, 00834/14, Tymczasowa instrukcja nr 3/49 o pracy operacyjnej na obiektach PO SP, 26 VI 1949 r., k. 120–121.

²² Z. Palski, *Agentura Informacji Wojskowej w latach 1945–1956*, Warszawa 1992, s. 24.

wykonywanie swoich obowiązków” można wyciągnąć wnioski, że aktywność przynajmniej tych wyróżnionych musiała być spora. Z drugiej strony mamy wiadomości o karach. Już 14 czerwca 1948 r. szef GZI upomniał sześciu oficerów za samowolne oddalenie się z brygad SP i „zaniedbanie się w pracy”²³. Nie brak też przesłanek, aby sądzić, że część oficerów próbowała ukrywać raczej marne wyniki swojej pracy przed przełożonymi, przedkładając im nieprawdziwe informacje. W listopadzie 1949 r. skierowanego do 59. Nadkontyngentowej Brygady SP por. Mieczysława Żuka ukarano trzydniowym aresztem m.in. za to, że „świadomie podał dane cyfrowe nieodpowiadające prawdzie, chcąc w ten sposób ukryć swoje nieróbstwo”²⁴. Z pewnością jednak funkcjonariusze GZI dali odczuć swoją obecność kadrze i junakom.

Prezentowane poniżej instrukcje operacyjne są ważnymi źródłami dotyczącymi dziejów komunistycznego aparatu bezpieczeństwa w Polsce. Pokazują nieznaną aspekt funkcjonowania wojskowej bezpieki, jak się wydaje – do tej pory znacznie słabiej spenetrowanej przez badaczy niż struktury cywilne. Nie mniej ważny jest fakt skierowania oficerów Informacji Wojskowej do oficjalnie działającej organizacji przeznaczonej dla młodego pokolenia. Oznacza to, że potencjalnych zagrożeń dopatrywano się we własnych strukturach młodzieżowych. Rozpoznanie operacyjne bezpieki dopełniało zadania wykonywane wśród młodzieży przez aparat partyjny i zetempowski, sprawujący swoje nomenklaturowe funkcje.

²³ AIPN, GZI, 00834/9, Rozkaz szefa GZI WP nr 0152, 14 VI 1948 r., k. 320.

²⁴ AIPN, GZI, 00834/12, Rozkaz szefa GZI WP nr 0242, 10 XI 1949 r., k. 437; *ibidem*, Rozkaz szefa GZI WP nr 05, 18 I 1949 r., k. 18.

Nr 1

1948 czerwiec 12, Warszawa – Instrukcja szefa Głównego Zarządu Informacji WP w sprawie pracy operacyjnej w młodzieżowych brygadach Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”

Zatwierdzam
Szef Głównego Zarządu Informacji
Wojska Polskiego
(–) Kuhl^b – płk

Ścisłe tajne
Dnia 12^a czerwca 1948 r.

Tymczasowa^a instrukcja nr 7/48^a
o operacyjnym obsługiwaniu brygad „Służby Polsce” w 1948 r.

Odcinek młodzieżowy jest jednym z głównych czynników odbudowy i rozbudowy demokratycznej Polski Ludowej.

Sprawa powszechnego przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego została rozwiązana ustawowo. Ustawa z dnia 25 lutego 1948 r. (DzURP nr 12) powołała do życia Powszechną Organizację „Służba Polsce”.

Zadaniem powszechnego przysposobienia młodzieży w ramach SP jest:

- a) organizowanie udziału młodzieży w realizacji planów odbudowy i rozbudowy demokratycznej Polski Ludowej,
- b) szkolenie wykwalifikowanych zastępów budowniczych dla wszystkich dziedzin życia narodowego,
- c) zapewnienie młodzieży harmonijnego rozwoju, zdrowia i tężyzny fizycznej oraz wysokiego poziomu społecznej i narodowej świadomości,
- d) przygotowanie młodzieży do najzaszczytniejszego zadania – obrony całości i niepodległości Rzeczypospolitej.

Kierownictwo SP zostało zorganizowane na bazie byłych urzędów wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego¹, został jednak wydzielony Główny Urząd Kultury Fizycznej² wraz z terenowymi organami w województwach i powiatach.

Dla ustalenia ogólnych wytycznych powszechnego przysposobienia młodzieży oraz czuwania nad ich wykonaniem jest powołana Naczelna Rada dla spraw

^a Wpisano odręcznie.

^b Powyżej nieczytelny podpis.

¹ Chodzi o utworzony na podstawie dekretów Rady Ministrów o powszechnym obowiązku wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego oraz o utworzeniu urzędów i rad wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego z 16 I 1946 r. Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przeposobienia Wojskowego oraz o jego strukturze terenowej (DzURP 1946, nr 3, poz. 25, s. 37–39; *ibidem*, nr 31, poz. 195, s. 355).

² Do jego zadań należała współpraca z KG SP w zakresie wychowania fizycznego młodzieży, współdziałanie z centralnym organem zrzeszeń sportowych oraz kierowanie całokształtem spraw dotyczących kultury fizycznej i sportu w kraju (DzURP 1948, nr 12, poz. 90, art. 26–28, s. 277).

Młodzieży i Kultury Fizycznej oraz wojewódzkie i powiatowe rady podlegające Radzie Naczelnej³.

Organizacją SP kieruje Komenda Główna przez wojewódzkie i powiatowe komendy SP.

Dla współdziałania z Powszechną Organizacją „Służba Polsce” tworzy się biura lub wydziały w ministerstwach: oświaty, rolnictwa [i reform rolnych], przemysłu, odbudowy, komunikacji, poczt, pracy i opieki społecznej, leśnictwa, administracji [publicznej], zdrowia, ziem odzyskanych.

W terenie zorganizowano hufce szkolne, rolnicze i przemysłowe⁴, które z kolei tworzą baony lub kompanie kierowane przez instruktorów powiatowych i gminnych SP.

Młodzież zorganizowana w baonach terytorialnych jest planowo szkolona w zakresie przysposobienia wojskowego.

Powszechny obowiązek przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego obowiązuje młodzież męską i żeńską w wieku od 16 do 21 lat. Osoby, które nie odbyły zasadniczej służby wojskowej, podlegają ww. obowiązkowi do ukończenia 30 lat.

Do brygad operacyjnych (pracy) jest powoływana młodzież z organizacji terenowych SP na okres dwóch miesięcy.

W bieżącym roku zorganizowano 22 brygady SP, w których praca trwać będzie od 1 maja do 31 października, w trzech turnusach. Na pierwszy turnus została powołana młodzież chłopska, w drugim będzie młodzież szkolna, a w trzecim robotnicza. Wszystkie trzy turnusy obejmą około 70 tys. młodzieży⁵.

Kadra brygad SP składa się z niewielkiej liczby wojskowych odkomenderowanych z jednostek liniowych i powiatowych lub wojewódzkich komend SP oraz [pracowników] kontraktowych.

W okresie organizacyjnym i w pierwszych tygodniach istnienia brygad SP podziemie i kler starały się zdeorganizować pracę w brygadach SP przez akty dywersji, sabotażu i przez agitację, jednak zamiary wroga zostały udaremnione.

Należy oczekiwać dalszych prób dezorganizowania pracy na tym odcinku i dlatego zorganizowanie obsługi kontrwywiadowczej brygad SP było nieodzowne.

SP przez przysposobienie zawodowe i wojskowe zapewnia Wojsku Polskiemu dopływ wartościowych specjalistów i da możliwość wytypowania pełnowartościowych kandydatów do szkół oficerskich i podoficerskich, da wojsku element wysoce uświadomiony, obyty z pracą społeczną i należycie rozwinięty fizycznie.

Z tego też względu kontrwywiadowcza obsługa SP została powierzona organom Informacji WP.

I. Struktura organizacyjna obsługi brygad SP

Organizacją pracy agenturalno-operacyjnej w SP kieruje III Oddział Gł[ównego] Zarz[ądu] Informacji WP.

³ Rozpoczęła działalność 10 IV 1948 r. („Głos Ludu”, 11 IV 1948). Z chwilą powstania Związku Młodzieży Polskiej straciła na znaczeniu.

⁴ W rzeczywistości funkcjonowały hufce szkolne, fabryczne, miejskie i wiejskie.

⁵ Faktycznie pracowało prawie 68 tys. junaków (AAN, Komitet Centralny PZPR, 237/V-327, Sprawozdanie z pierwszego roku istnienia PO SP, 15 VII 1949 r., k. 18).

Wytyczne do pracy oficerów Głównego Zarządu Informacji WP

W każdej brygadzie SP jest oficer Informacji [c] pozostający na zaopatrzeniu Głównego Zarządu Informacji WP.

Oficerowie Informacji brygad SP są podporządkowani operacyjnie i służbowo w sposób następujący:

1. Oficerowie Informacji 1., 2., 3., 4., 5., 6. brygady SP podlegają Sekcji Informacji SP Zgrupowania Warszawskiego⁶.

2. Oficerowie Informacji 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14. brygady SP podlegają Sekcji Informacji SP Zgrupowania Śląskiego.

3. Oficerowie Informacji 15., 16., 17. brygady SP⁷ podlegają szefowi Informacji 12. D[ywizji] P[iechoty].

4. Oficerowie Informacji 18., 19. brygady SP⁸ podlegają szefowi Okręgowego Zarządu Informacji nr VIII.

5. Oficer Informacji 20. brygady SP podlega szefowi Okręgowego Zarządu Informacji nr III⁹.

6. Oficerowie 21., 22. brygady SP¹⁰ podlegają szefowi Okręgowego Zarządu Informacji nr IV.

Sekcja Informacji SP Zgrupowania Warszawskiego obsługuje Komendę Zgrupowania i podlega szefowi Okręgowego Zarządu Informacji nr I.

Sekcja Informacji SP Zgrupowania Śląskiego obsługuje Komendę Zgrupowania i podlega szefowi Okręgowego Zarządu Informacji nr IV.

Szef Wydziału Informacji 12. DP jest odpowiedzialny za operacyjne obsługiwanie Komendy Zgrupowania SP w Szczecinie.

II. Zasady pracy ag[enturalno-]operacyjnej w brygadach SP

Praca oficera Informacji w brygadzie SP jest zakonspirowana. Ujawnienie jej mogłoby^d zostać wykorzystane przez wroga propagandę.

Oficer Informacji brygady pracuje na stanowisku oficera ewidencji personalnej i nawet przed agenturą występuje tylko^e w charakterze rezydenta.

Właściwa praca oficera personalnego brygady jest znana tylko dowódcy brygad i jego zastępcy, których oficer Informacji powiadamia o swoich spostrzeżeniach.

Głównymi zadaniami oficera Informacji w brygadzie są:

1. przeciwdziałanie aktom sabotażu i dywersji,
2. przeciwdziałanie wrogiej działalności wśród junaków,
3. rozpracowanie kadry.

Dla wykonania tych zadań oficer Informacji brygady SP posiada agenturę z kadry i aktyw junacki.

^c W tym miejscu skreślone odręcznie i.

^d Poprawione odręcznie słowo może.

^e Wpisano odręcznie.

⁶ Rozkazem marsz. Michała Żymierskiego z 12 III 1948 r. utworzono trzy komendy zgrupowań brygad – w Warszawie, Katowicach i Szczecinie, każda o stanie etatowym 9 wojskowych i 12 cywilnych pracowników kontraktowych (AAN, KG PO SP, 287, Rozkaz organizacyjny ministra obrony narodowej marsz. Żymierskiego nr 047/Org., 12 III 1948 r., k. 22).

⁷ Chodzi o brygady szczecińskie.

⁸ Chodzi o brygady gdańskie.

⁹ Chodzi o brygadę poznańską.

¹⁰ Chodzi o brygady wrocławskie.

Oprócz pracy z agenturą i z aktywnym junackim oficer Informacji brygady ma obowiązek informowania dowódcy brygady w sprawach spostrzeżonych braków celem szybkiego ich usunięcia. Informowanie dowódcy brygady i jego zastępcy winno być prowadzone systematycznie i bez udziału osób trzecich.

Odnośnie prowadzenia pracy personalnej została wydana przez Komendę Główną SP instrukcja uzgodniona z Głównym Zarządem Informacji WP¹¹.

Głównym obiektem rozpracowań jest kadra, w której składzie, mimo dużego procentu partyjnych, stwierdzamy wielu ludzi zaliczanych do bazy operacyjnej¹². W niektórych brygadach liczba takich ludzi dochodzi do 30–40 procent.

Możliwości prowadzenia rozpracowań i realizacji ich istnieją, o czym świadczą fakty dokonanych już aresztów.

Rozpracowania i pracę z agenturą z kadry prowadzi się na podstawie ogólnych zasad. Jednak oficer Informacji, występując przed agenturą w roli rezydenta, nie werbuje sam agentury i nie bierze jej samodzielnie na łączność.

Werbunek agentury i przekazywanie jej na łączność oficera Informacji brygady przeprowadza wydzielony przez sekcje Informacji SP, okręgowe zarządy Informacji lub wydziały Informacji oficjalny pracownik organów Informacji, który również musi swoje czynności starannie konspirować.

Natomiast wytypowanie kandydatów na werbunek i sporządzenie planu werbunku należy do obowiązków oficera Informacji brygady.

Ze względu na trudności sporządzania meldunków pisemnych przez agenturę w warunkach obozowych materiały będą przeważnie zbierane w formie ustnej i opracowywane przez oper[acyjnego] pracownika jako notatki agenturalne.

Na werbunek należy podbierać tylko kandydatów mających kontakty z bazą operacyjną. Nie prowadzić natomiast żadnych werbunków dla przykrycia obiektów. Werbować tylko na materiałach kompromitujących lub warunkowo, ażeby uniknąć zerwania werbunku. Zerwanie werbunku zaliczać do wypadków nadzwyczajnych.

^fNie wolno werbować na podstawie kompromitujących materiałów w wypadku, gdy jest podstawa do przypuszczeń, że kompromitujący czyn jest znany lub może łatwo zostać ujawniony. Nie wolno też wykorzystywać do werbunku takiego czynu przestępczego, który przewyższa przestępstwa, jakie zawerbowany ma możliwość wykrywać^f.

Ze względu na krótki okres pobytu junaków w brygadach SP oficer Informacji nie będzie organizował wśród nich agenturalnej sieci, niemniej jednak musi zbierać materiały o nastrojach i stanie moralnym, co przeprowadzi przez podebrany w tym celu aktywny z młodzieży.

Z aktywnym takim może pracować na takich samych zasadach, jak pracuje z nim aparat kult[uralno]-wych[owawczy] bryg[ady]. Naturalnie, że materiały od aktywnego będą zbierane tylko w formie ustnej.

Praktyka kilkutygodniowej pracy z aktywnym junackim wykazała, że może ona dać dość dobre wyniki jedynie w tym wypadku, jeżeli spotkania z aktywistami będą prowadzone systematycznie i będą oni w odpowiedni sposób nastawiani.

^{f-f} *Fragment dopisany odręcznie.*

¹¹ W 1948 r. Komenda Główna wydała łącznie trzy instrukcje personalne.

¹² Instytucja, środowisko, krąg osób będących przedmiotem operacyjnego zainteresowania ze strony funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa.

Do prowadzenia rozpracowań można wykorzystywać nie tylko aktywni junacy, lecz również agenturę junacką, której spisy nadsyła do Głównego Zarządu Informacji WP Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego. Agentura ta jest wprawdzie w większości nieskontrolowana w pracy, jednak znajduje się również agentura dobra.

Oficer Informacji brygad SP po otrzymaniu spisów agentury z UBP winien prowadzić jej obserwację, ażeby po zakończeniu turnusu przesłać swoje spostrzeżenia o niej powiatowym urzędowi bezpieczeństwa. Z Ministerstwem Bezpieczeństwa Publicznego zostało uzgodnione, że organy bezpieczeństwa przejmą agenturę po powrocie z brygad, a uzyskane od niej materiały odnośnie kadry i wrogiej działalności wśród junaków prześlą do organów Informacji.

Ze względu na płynność junaków (dwa miesiące)¹³ i kadry (częste zmiany) można moment ten wykorzystać dla wprowadzenia kwalifikowanej agentury w rozpracowanie z zewnątrz.

Realizację rozpracowań należy przeprowadzić w formie zakonspirowanej, nie ujawniając oficjalnej ingerencji organów Informacji w sprawy młodzieżowe i w sprawy brygad SP.

Dla zachowania konspiracji ofic[er] Inform[acji] brygady nie będzie mógł prowadzić dochodzeń – winien to robić operacyjny pracownik występujący oficjalnie. Dochodzenia w sprawach nadużyć i w wypadkach nadzwyczajnych będą prowadzone przez wyznaczonych i[nny]ch ofic[erów] dochodzeniowych. Nadzór prokuratorski nad SP sprawują prokuratorzy wojskowi.

III. Dokumentacja

Oficer Informacji w brygadzie żadnej dokumentacji operacyjnej oprócz notatnika i zeszytu do notatek służbowych nie posiada. Wszystkie notatki sporządzane w ciągu kilku dni przechowuje przy sobie i przynajmniej raz w tygodniu zdaje łącznikowi, który odwozi je do przechowania w zwierzchnim organie Informacji.

Oficer Informacji przyjeżdża przynajmniej raz w miesiącu do zwierzchniego organu Informacji celem uporządkowania dokumentacji. Do zasadniczych dokumentów, za prowadzenie których odpowiada oficer Informacji brygady, należą:

- 1.teczka obiektu,
- 2.teczki personalne agentury,
- 3.teczki pracy agentury,
- 4.akta rozpracowań,
- 5.teczki kontrolno-obszernacyjne,

6.teczki personalne dowództwa – zakładać na d[owód]cę brygady i jego z[astę]pcę, a uzyskane z innych organów Informacjiteczki personalne prowadzić w dalszym ciągu (będą przesłane np.teczki pers[onalne] podchor[ążych] ze Szkoły Ofic[erskiej] Kwat[ermistrzostwa]).

Dokumenty ww. prowadzi się na podstawie instrukcji nr 2/D z dnia 13 I 1948 r. Głównego Zarządu Informacji.

¹³ Tzw. turnus brygadowy trwał 6–8 tygodni.

Sekcje Informacji SP Zgrupowania Warszawskiego i Śląskiego prowadzą następujące dokumenty:

1. rejestry agentury,
2. teczki obiektu (komend zgrupowania),
3. teczki agentury,
4. akta rozpracowań,
5. teczki kontrolno-obszernicjone,
6. teczki personalne dowódstwa,
7. teczki lokali konspiracyjnych i lokali spotkań,
8. teczka sprawozdań,
9. teczki dyrektyw i instrukcji Głównego] Zarząd] Informacji] WP,
10. teczke rozkazów i zarządzeń SP,
11. teczke różnej korespondencji.

Rejestrację korespondencji prowadzi się dla Sekcji Informacji SP – Warszawa w Okręgowym Zarządzie Informacji nr I, dla Sekcji Informacji SP – Śląsk w Wydziale Informacji 21. Brygady Ochrony Pogranicza.

Dokumenty Sekcji Informacji SP prowadzi się według obowiązujących w organach Informacji przepisów.

Korespondencję pozostałych oficerów Informacji brygad SP rejestruje⁸ się w trybie normalnym, jak innych^h podległych [i] służbowo operacyjnym] pracowników^j w zarządach i wydziałach Informacjiⁱ.

Przy rejestracji dokumentów Sekcji Informacji i oficerów] Inf[ormacji] SP przed numerem bieżącym dziennika korespondencyjnego należy wpisywać litery SP, jak np. SP-1324.

IV. Sprawozdawczość

Oficerowie Informacji brygad SP piszą sprawozdania po zakończeniu każdego turnusu, wyjeżdżając w tym celu do zwierzchnich organów Informacji, w których są przechowywane dokumenty danej brygady SP.

Sprawozdanie z dwumiesięcznej pracy pisać według załączonego wzoru (załącznik nr 1)¹⁴.

W wypadkach nadzwyczajnych obowiązuje natychmiastowy meldunek szefrem lub piśmienny.

Sprawozdania oficerów Informacji brygad SP zwierzchnie organa Informacji przesyłają do III Oddziału Głównego] Zarząd] Inf[ormacji] WP z pismem przewodnim, w którym dają ocenę pracy poszczególnych operacyjnych] pracowników i swoje uwagi odnośnie sprawozdań.

Źródło: AIPN, GZI, 00834/14, k. 1–7, kopia, mps.

⁸ Odręcznie skreślono i zastąpiono słowo prowadzi.

^h Słowo dopisane odręcznie.

ⁱ W tym miejscu skreślone operacyjnie i.

^j Fragment dopisany odręcznie.

¹⁴ Załącznika brak.

1949 czerwiec 26 – Instrukcja w sprawie pracy operacyjnej oficerów Głównego Zarządu Informacji WP w strukturach Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”

Ścisłe tajne
Egz. nr^a

Tymczasowa instrukcja nr 3/49^b
o pracy operacyjnej na obiektach Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”

I. Wskazówki ogólne

1. Organy Informacji WP obejmują w operacyjne obsługiwane obiekty i jednostki PO „Służba Polsce”, tj. Komendę Główną, wojewódzkie, powiatowe i gminne komendy SP, ośrodki szkoleniowe SP i brygady SP¹.
2. Pracownicy operacyjni na wszystkich obiektach SP występują oficjalnie jako oficerowie Informacji.
3. Operacyjnych pracowników SP obowiązują wszystkie zarządzenia i ogólne instrukcje Głównego Zarządu Informacji WP.

II. Praca z agenturą

1. W pracy z agenturą obowiązują ogólne zasady konspiracji, werbunku, przyjmowania na łączność, usuwania z sieci i instruktażu, regulowane^c wydanymi w tym zakresie zarządzeniami, instrukcjami i dyrektywami Głównego Zarządu Informacji.
2. Operacyjni pracownicy nawiązują łączność, przeprowadzają spotkania i werbują nową agenturę z kadry, spośród junaków brygad nadkontyngentowych i ośrodków szkoleniowych. Sieć agenturalną w otoczeniu stałych obiektów mogą organizować na podstawie pisemnej zgody właściwego szefa UBP.
3. Spośród junaków brygad młodzieżowych nie wolno agentury werbować i przyjmować na łączność.
4. Opracowanie i wykorzystanie materiałów agenturalnych i oficjalnych winno być prowadzone wg ogólnie przyjętych w organach Informacji form i zasad.
5. Werbunki nowej agentury z bazy operacyjnej na materiałach kompromitujących oraz werbunki nowych rezydentów można prowadzić po uprzednim uzyskaniu zgody szefa Wydziału Informacji SP.
6. Użytkowanie lokali konspiracyjnych zatwierdza szef Wydziału [d] Informacji SP. Użytkowanie lokali spotkań zatwierdza szef Wojewódzkiej Sekcji Informacji SP.
7. Fundusze na wydatki operacyjne wojewódzkiej sekcji Informacji SP otrzymują z Wydziału Informacji SP. W celu otrzymania odpowiednich sum szefo-

^a Nie wpisano.

^b Wpisano odręcznie.

^c W dokumencie regulowanie.

^d W tym miejscu skreślone sekcji.

¹ W I turnusie do brygad młodzieżowych wcielono blisko 29 tys. osób.

wie woj[ewódzkich] sekcji Inf[ormacji] SP przedstawiają umotywowane zapotrzebowanie szefowi Wydz[iału] Inf[ormacji] SP, przed którym też rozliczają się.

III. Wyjawianie i rozpracowanie bazy operacyjnej

1. Na bazę operacyjną z kadry oraz na junaków z brygad nadkontyngentowych i długoterminowych kursów należy zakładać teczki kontrolno-obszaryjne zgodnie z zarządzeniem GZI nr 22/HB z dnia 10 V 1948 r.² Na założenie TKO na ww. kategorii junaków pracownik obiektowy winien uzyskać każdorazowo zgodę szefa Wojewódzkiej Sekcji Inf[ormacji] SP.

2. W pracy operacyjnej na obiektach SP należy wykazywać czujność w zakresie przejawów wrogiej, sabotażowej działalności w zaopatrzeniu, zakwaterowaniu, wyżywieniu, pracy wychowawczej, w wyszkoleniu zawodowym i przysposobieniu wojskowym. Szczególną uwagę należy zwrócić na śmiertelne lub grupowe wypadki nadzwyczajne³, wrogie wystąpienia grupowe i jaskrawe fakty wrogiej masowej agitacji.

3. Postanowienia o założeniu akt rozpracowania pojedynczego i grupowego zatwierdza szef Wydziału Informacji SP.

4. O realizacji rozpracowań pojedynczych i grupowych, jak również o aresztach figurantów poszczególnych TKO decyduje szef Gł[ównego] Zarządu Informacji.

5. Początkową dokumentację tajną można prowadzić w stosunku do figurantów TKO po uzyskaniu zgody szefa Wojewódzkiej Sekcji Informacji SP, a w stosunku do figurantów ARP⁴ i ARG⁵ po uzyskaniu zgody szefa Wydz[iału] Inf[ormacji] SP.

IV. Współpraca z UB

1. Szefowie wojewódzkich sekcji Informacji SP i oficerowie Informacji brygad SP winni ustnie informować zainteresowanych szefów UB danego rejonu:

- a) o nastrojach w brygadach,
- b) o wypadkach nadzwyczajnych,
- c) o oddziaływaniu otoczenia na kadre i junaków poszczególnych obiektów,
- d) o pracy inwestorów, inżynierów, techników i majstrów cywilnych.

2. Na żądanie szefów WUBP^e szefowie woj[ewódzkich] sekcji Inf[ormacji] SP przedstawiają^f wyznaczonym funkcjonariuszom UBP^g do wglądu materiały rozpracowań figurantów ARG, ARP i TKO^g oraz inne zapotrzebowane materiały^g.

^e Odręcznie dopisane na skreślonym UB.

^f Skreślono mogą przedstawiać.

^{g-g} Fragment dopisany odręcznie.

² Według Aleksandra Kochańskiego zarządzenie to dotyczyło rozdzielania teczek kontrolno-obszaryjnych zakładanych na „wrogą bazę” oraz teczek personalnych nowego typu tworzonych „na określone szczeble dowodzenia w hierarchii wojskowej” i „wszelkich wojskowych, na których mamy jakiegokolwiek dokumenty, nieuprawniające jednak do założenia teczki kontrolno-obszaryjnej” (A. Kochański, *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 1: *Podział administracyjny. Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1944–1956)*, Warszawa 1996, s. 236).

³ Już w czasie I turnusu w 1948 r. w brygadach odnotowano siedem wypadków śmiertelnych (dwa zgony były następstwem wcześniejszych chorób) i piętnaście wypadków ciężkich obrażeń ciała (AAN, KG PO SP, 117 b, Sprawozdanie z I turnusu brygad młodzieżowych SP, 1948 r., k. 22–23).

⁴ Akta rozpracowań pojedynczych.

⁵ Akta rozpracowań grupowych.

3. Materiały o wrogiej działalności poszczególnych junaków w brygadach SP sekcje Inf[ormacji] SP przesyłają po starannym opracowaniu i podaniu dokładnego adresu figuranta do V Wydz[iału]⁶ odpowiednich woj[ewódzkich] UBP.

V. Współpraca z dowództwem

1. Pracownik obiektowy SP współpracuje z dowództwem w celu przeciwdziałania wrogim i szkodliwym przejawom, które ujemnie wpływają na wykonanie postawionych zadań.

2. Komendantów ośrodków szkoleniowych, brygad i komendantów woj[ewódzkich] SP należy informować o brakach i niedociągnięciach w zakwaterowaniu, zaopatrzeniu, wyszkoleniu i wychowaniu. Należy również informować o nastrojach oraz stanie moralnym w kadrze i wśród junaków. Informacji udzielać tylko w formie ustnej, pamiętając o jej starannym przygotowaniu i przemyśleniu, ażeby nie dekonspirować źródeł posiadanych materiałów i podawać fakty sprawdzone.

3. Po każdorazowej informacji pracownik operacyjny winien dopilnować zaplanowania i wykonania przez dowództwo odpowiednich przedsięwzięć odnośnie poszczególnych ujawnionych braków i niedociągnięć.

4. Sekcje Informacji SP udzielają sankcji wojskowym i cywilnym pracownikom SP na pracę z tajnymi dokumentami oraz współpracują z woj[ewódzkimi] kom[andami] SP na odcinku personalnym przez opiniowanie osób cywilnych kandydujących do pracy w SP.

VI. Dokumentacja i sprawozdawczość

1. Wojewódzkie sekcje Informacji SP prowadzą:

- a) teczkę obiektu na woj[ewódzką] komendę SP,
- b) teczkę obiektu na pow[iatowe] komendy SP (jedna na wszystkie),
- c) teczki personalne i pracy agentury,
- d) teczki LK i LS⁷,
- e) akta rozpracowań grupowych i pojedynczych,
- f) teczki kontrolno-obszaryjne,
- g) teczki personalne oficerów zajmujących kierownicze stanowiska,
- h) teczkę materiałów personalnych pracowników kontraktowych,
- i) teczkę zarządzeń, instrukcji i dyrektyw Głównego Zarz[ądu] Inf[ormacji],
- j) teczkę różnej korespondencji,
- k) dzienniki agentury (A – wg nazwisk, B – wg pseudonimów),
- l) dziennik korespondencyjny.

2. Oficer Informacji brygady SP i Centrum Wysz[kolenia] SP prowadzi:

- a) teczkę obiektu,
- b) teczki personalne i pracy agentury,
- c) teczki LK i LS,
- d) akta rozpracowań grupowych i pojedynczych,
- e) teczki kontrolno-obszaryjne,
- f) teczki personalne oficerów zajmujących kierownicze stanowiska,
- g) teczkę materiałów personalnych pracowników kontraktowych.

⁶ Wydziały V WUBP zajmowały się legalnymi organizacjami społeczno-politycznymi.

⁷ Lokale konspiracyjne i lokale spotkań.

3. Miejsce przechowania i opracowywana dokumentacji operacyjnej Sekcji Informacji SP:

w województwie Bydgoszcz	– Okręg[owy] Zarz[ąd] Inf[ormacji] nr II
[w województwie] Kraków	– [Okręgowy Zarząd Informacji] nr V
[w województwie] Warszawa	– [Okręgowy Zarząd Informacji] nr I
[w województwie] Wrocław	– [Okręgowy Zarząd Informacji] nr IV
[w województwie] Gdańsk	– Wydz[iał] Informacji 1. Korp[usu] Panc[ernego]
[w województwie] Katowice	– [Wydział Informacji] 7. DP w Bytomiu
[w województwie] Kielce	– [Wydział Informacji] 2. DP
[w województwie] Lublin	– [Wydział Informacji] Garnizon[u]
[w województwie] Łódź	– [Wydział Informacji Garnizonu]
[w województwie] Olsztyn	– [Wydział Informacji] 15. DP
[w województwie] Poznań	– [Wydział Informacji] Garnizon[u]
[w województwie] Rzeszów	– [Wydział Informacji] 9. DP
[w województwie] Szczecin	– [Wydział Informacji] 12. DP
[w województwie] Białystok	– Woj[ewódzki] Urząd Bezp[iecieństwa] Publ[icznego]

4. Rejestrację agentury, akt rozpracowań pojedynczych i grupowych oraz teczek kontrolno-obszernych sekcje Informacji SP prowadzą centralnie w VII Oddz[iale] ^{h)} Głównego Zarz[ądu] Informacji, przesyłając dwie kartki rejestracyjne. Rejestrację LK prowadzi się w III Oddz[iale] Głównego Zarz[ądu] Informacji przez Wydział Informacji SP. Okręgowe zarządy Informacji ewidencji ww. akt i teczek nie prowadzą, a posiadane kartki ewidencyjne winny przesłać do III Oddz[iału] Głównego Zarz[ądu] Informacji WP z chwilą zorganizowania sekcji Informacji w poszczególnych województwachⁱ.

5. Woj[ewódzkie] sekcje Informacji SP korespondują bezpośrednio z Wydziałem Informacji SP, prowadząc samodzielnie dzienniki korespondencyjne. Korespondencję z urzędami bezpieczeństwa publicznego należy prowadzić zgodnie z zarządzeniem szefa Głównego Zarz[ądu] Informacji WP nr 7/D z dnia 13 III 1948 r.⁸ i nr 8/A z dnia 9 III 1948 r.

6. Sprawozdania o stanie pracy agenturalno-operacyjnej na obiektach SP i sprawozdania o stanie ogólnym i moralno-politycznym zestawiać należy wg wzorów przewidzianych dla obiektów wojskowych po zakończeniu każdego turnusu.

Inne rodzaje sprawozdawczości będą regulowane odpowiednimi dyrektywami.

Dnia 26 VI 1949 r.⁹ p.o. szef Wydziału Informacji Kom[andy] Główniej SP
(– Radzieńczak mjrⁱ)

Źródło: AIPN, GZI, 00834/14, k. 8–11, kopia, mps.

^{h)} W tym miejscu skreślone Informacji SP.

ⁱ Słowo dopisane odręcznie.

^{h)} Fragment dopisany odręcznie. Powyżej nieczytelny podpis.

⁸ Zarządzenie dotyczyło współpracy z urzędami bezpieczeństwa w sprawie przeprowadzania wywiadów, ustaleń i sprawozdań (A. Kochański, *op. cit.*, s. 225).

⁹ Faktycznie instrukcja weszła w życie po jej zatwierdzeniu w tym samym dniu przez szefa GZI płk. Kuhla (*Kierownictwo PPR i PZPR...*, s. 117)